

Näringsutskottets betänkande

1982/83:1

om statligt ägande inom läkemedelsindustrin

Ärendet

I motion 1981/82:1138 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om att frågorna om ett förstatligande av läkemedelsindustrin inom Sverige och av utländska tillverkares representanter i Sverige blir föremål för en parlamentarisk utredning och att därvid vad som anförts i motionen beaktas.

Motionen

I motionen noteras att det under nära två decennier från olika håll har framförts krav på förstärkt kontroll av läkemedelsindustrin, sanering av läkemedelsreklamen och ökade resurser för statlig information om och registrering av olika läkemedelseffekter och biverkningar. Under de senaste tio åren har också, anför motionärerna, mycket hänt som en följd av den debatt som förts. Nya lagar och föreskrifter har tillkommit, och läkemedelsindustrin har utsatts för ett många gånger hårt tryck, som tvingat fram förändringar bl. a. när det gällt marknadsföring av nya och äldre läkemedel.

Men läkemedelsindustrins drivkraft är, säger motionärerna, profit och lönsamhet, inte samhällsengagemang och idealitet. Läkemedelsindustrin marknadsför och säljer det som går att sälja med vinst, oavsett om det man säljer är bra eller dåligt, viktigt eller oviktigt, hälsosamt eller skadligt.

Exempel på sådant beteende finner motionärerna i första hand hos det multinationella företaget CIBA, som bl. a. har fortsatt att sälja en motsvarighet till Enterovioform i flera u-länder trots skadliga verkningar. Som ett annat exempel anges att det svenska företaget Astra år 1961 trots en larmrapport om licenspreparatet Neurosedyn dröjde med att dra in detta och sedan dröjde med att lämna information om indragningen.

Statens övertagande av vissa läkemedelsföretag har, hävdar motionärerna, inte infriat förhoppningar om en omorientering inom branschen vad gäller forskningsinriktning, marknadsföring och prissättning. De statliga läkemedelsföretagen har medverkat till specialisering, bl. a. genom produktbyten. Konkurrensen har sålunda minskat.

Den sanering som har skett inom läkemedelsindustrin under de senaste åren har, menar motionärerna, inte ägt rum spontant genom att industrin visat ökad ansvarskänsla eller genom att marknadsförarna avstått från försäljning av dåliga preparat. I stället har den drivits fram av en allt starkare

opinion hos allmänheten, sjukvårdspersonal och statliga kontrollmyndigheter. För att ytterligare förbättra situationen, öka läkemedlens säkerhet, förhindra onödigt medicinerings, förebygga skador på grund av biverkningar och samtidigt spara stora summor pengar till samhället krävs enligt motionen fortsatta kraftåtgärder. Motionärerna anser att ett förstatligande av den svenska läkemedelsindustrin och de utländska läkemedelsföretagens svenska distributionsföretag skulle undanröja flera av de angivna missförhållandena genom att vinsten inte längre skulle vara huvudsyftet med verksamheten.

Vissa uppgifter om läkemedelsindustrin

Den svenska läkemedelsindustrin består i huvudsak av fem koncerner, nämligen Astra, Fortia, KabiVitrum, Leo och Ferrosan. KabiVitrum AB ingår i Statsföretagskoncernen. De nämnda företagen svarar tillsammans för ungefär hälften av den totala läkemedelsförsäljningen i Sverige. Den importerade delen säljs av ett sextiotal företag, av vilka flertalet är dotterbolag till utländska läkemedelsföretag.

Läkemedelsindustrin har under lång tid haft en positiv och, jämfört med många andra branscher, problemfri utveckling. Branschens förädlingsvärde har också expanderat kraftigt under 1970-talet. Från år 1968 till år 1979 har förädlingsvärdet stigit med 113 % i fasta priser mot 30 % för tillverkningsindustrin totalt. En stor och växande del av denna ökning har möjliggjorts genom export. Exporten av läkemedel har sedan år 1976 ökat snabbare än importen. Exporten utgör i dag ca 50 % av produktionen. Antalet anställda i branschen uppgick år 1980 till ca 8 000.

Råvarorna kommer till största delen från organisk kemisk industri och till viss del även från oorganisk. Råvarukostnaderna utgör dock en mycket liten del av produktkostnaderna. I stället svarar löner inklusive forskningskostnader för den större delen av produktionskostnaderna. Produkterna säljs i Sverige enbart genom Apoteksbolaget eller direkt till sjukhusen. Prisindex för apotekarnas inköpspris har sedan 1970-talets början utvecklats betydligt långsammare än konsumentprisindex.

Av de fem nämnda läkemedelsföretagen svarar Astra för ca 40 % av branschens omsättning, Fortia för ca 30 %, KabiVitrum för ca 17 %, Leo för ca 9 % och Ferrosan för ca 3 %. Läkemedelsindustrin är en av Sveriges mest expansiva industribranscher. Lönsamheten i branschen har jämförelsevis och genomsnittligt varit mycket god under de senaste åren. Särskilt Astra och Fortia har haft en gynnsam utveckling.

Branschen är synnerligen forskningsintensiv med forsknings- och utvecklingskostnader som uppgår till nära 30 % av förädlingsvärdet.

Tidigare behandling av frågan*Läkemedelsindustridelegationen m. m.*

Läkemedelsindustridelegationen (I 1975:09) tillkallades år 1975 med uppgift att närmare utreda möjligheterna till en samordning av resurserna inom svensk läkemedelsindustri och ta initiativ i dessa frågor. Arbetet skulle enligt direktiven bedrivas med särskild inriktning på att samhällets krav på inflytande över läkemedelsindustrin skulle tillgodoses. En övergripande målsättning angavs vara att läkemedelsindustrins verksamhet skulle sammanföras i samhällets regi.

I början av år 1978 beslöt regeringen att läkemedelsindustridelegationen skulle fortsätta sitt arbete med delvis ändrade direktiv. I tilläggsdirektiven angavs bl. a. att utgångspunkten för delegationens arbete skulle vara dels att goda betingelser skall föreligga för en konkurrenskraftig svensk läkemedelsindustri, dels att bra och så långt som möjligt billiga läkemedel skall stå till förfogande inom landet. Vidare anfördes att delegationen särskilt skulle belysa den svenska industrins roll i den inhemska läkemedelsförsörjningen och undersöka möjligheterna till ett mer utvecklat samarbete mellan industrin och samhället. Den övergripande målsättningen att läkemedelsindustrin skulle sammanföras i samhällets regi skulle enligt tilläggsdirektiven inte längre gälla.

I februari 1978 behandlade näringsutskottet (NU 1977/78:39) ett motionsyrkande som rörde de delvis ändrade direktiven för läkemedelsindustridelegationens arbete. Motionärerna (s) kritiserade de tilläggsdirektiv som hade lämnats för delegationens fortsatta arbete. Utskottet anslöt sig till tilläggsdirektiven och avstyrkte alltså motionen. De socialdemokratiska representanterna reserverade sig till förmån för motionen. Riksdagen följde utskottet.

I sin beskrivning och analys av den svenska läkemedelsförsörjningen (Svensk läkemedelsindustri, SOU 1980:33) konstaterade läkemedelsindustridelegationen att denna hittills i allt väsentligt hade fungerat väl. Delegationen såg det inte som motiverat att förslå några omedelbara åtgärder. Den ansåg dock att branschens utveckling borde följas och analyseras i ett fortlöpande samråd mellan samhället, företagen och de anställda och att ett särskilt branschråd borde inrättas för läkemedelsindustrin. I rådet skulle behovet av industripolitiska eller andra samhällseliga åtgärder som kunde främja branschens resp. läkemedelsförsörjningens effektivitet och utveckling fortlöpande analyseras. Speciell vikt borde enligt delegationen läggas vid informationsutbytet mellan industrin och sjukvårdshuvudmännen angående industrins planering av forskning och utveckling (FoU).

I proposition 1980/81:130 om industripolitikens inriktning anförde emellertid industriminister Nils G. Åsling att det inte skulle vara särskilt ändamålsenligt att inrätta ett särskilt branschråd för detta ändamål. Han sade

sig avse att i stället regelbundet och vid behov sammankalla representanter för i första hand sjukvårdshuvudmännen, läkemedelsföretagen och de anställda till gemensamma diskussioner och samråd. En sådan lösning borde ge en högre grad av flexibilitet än den ett branschråd kunde ge. Vid dessa tillfällen skulle branschens problem och utvecklingsmöjligheter samt frågor rörande industrins FoU-planering behandlas.

Vad som i denna proposition anfördes om ett branschråd för läkemedelsindustrin föranledde inga kommentarer från näringsutskottets och riksdagens sida (NU 1980/81:64).

Tidigare motioner om ökat statligt inflytande över läkemedelsindustrin

Förslag om förstatligande av läkemedelsindustrin har tidigare väckts i motioner åren 1973, 1974, 1977 och 1979–1981. Motionerna har genomgående avslagits av riksdagen sedan de avstyrkts av näringsutskottet (NU 1973:19, 1974:48, 1977/78:21, 1979/80:4, 1979/80:28, 1980/81:64). Vid de båda första tillfällena fanns reservationer av vänsterpartiet kommunisternas representant i utskottet. Under perioden 1977–1980 hänvisade utskottet till det omfattande utredningsarbete rörande läkemedelsindustrin som pågick. År 1981 – då frågan behandlades i anslutning till proposition 1980/81:130 om industripolitikens inriktning – uttalade utskottets socialdemokratiska ledamöter i ett särskilt yttrande att läkemedelsindustrins verksamhet borde sammanföras i samhällets regi.

Konstitutionsutskottet (KU 1978/79:12) behandlade hösten 1978 ett motionsyrkande om reglering av läkemedelsreklamen. Motionärerna (s) önskade att yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10) skulle få i uppdrag att – inom ramen för sitt allmänna uppdrag – särskilt undersöka de tryckfrihetsrättsliga förutsättningarna för en reglering av läkemedelsreklamen. Utskottet förutsatte att yttrandefrihetsutredningens överväganden bl. a. skulle komma att omfatta den fråga som hade tagits upp i motionen. Härmed ansåg utskottet att motionen var besvarad. Riksdagen följde utskottet och avslog motionen. Utredningsarbetet pågår.

Utskottet

En parlamentarisk utredning av frågan om ett förstatligande av läkemedelsindustrin – inklusive de företag som representerar utländska läkemedels-tillverkare – föreslås i motion 1981/82:1138 (vpk).

Som nämnts i det föregående tillkallades år 1975 läkemedelsindustridelegationen (I 1975:09) med uppgift att närmare utreda möjligheterna till en samordning av resurserna inom svensk läkemedelsindustri och ta initiativ i dessa frågor. Enligt de ursprungliga direktiven av den dåvarande socialdemokratiska regeringen skulle ett övergripande mål för delegationens arbete vara att läkemedelsindustrins verksamhet skulle sammanföras i samhällets

regi. Den efterföljande trepartiregeringen uttalade i tilläggsdirektiv år 1978 att detta övergripande mål inte längre skulle gälla.

Utskottet vill understryka att läkemedelsindustridelegationen därigenom fick sina arbetsuppgifter ändrade på ett radikalt sätt. Enligt de tidigare riktlinjerna skulle delegationen agera aktivt och ta initiativ till olika samarbetsprojekt avseende bl. a. produktion och forskning. På grund av de ändrade direktiven behandlades inte i delegationens slutbetänkande frågan om sammanförande av läkemedelsindustrins verksamhet i samhällets regi.

Utskottet har erfarit att denna fråga kommer att prövas på nytt genom regeringens försorg. Enligt utskottets mening bör därvid inriktningen vara att samhällets roll inom läkemedelsindustrin skall vidgas, i första hand inom forsknings- och utvecklingsarbetet.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:1138.

Stockholm den 26 oktober 1982

På näringsutskottets vägnar

NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m), Lilly Hansson (s), Lennart Pettersson (s), Rune Jonsson (s), Sten Svensson (m), Wivi-Anne Radesjö (s), Karl-Erik Håll (s), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Jörn Svensson (vpk), Birgitta Johansson (s), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzén (c).

Reservation

Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzén (c) anser att den del av utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "forsknings- och utvecklingsarbetet" bort ha följande lydelse:

Läkemedelsindustridelegationen avslutade sitt arbete hösten 1980. I sin beskrivning och analys av den svenska läkemedelsförsörjningen konstaterade delegationen att denna hittills i allt väsentligt fungerat väl. Man såg det därför inte motiverat att föreslå några åtgärder.

Utskottet delar uppfattningen att läkemedelsförsörjningen i Sverige fungerar väl. Det kan även konstateras att läkemedelsindustrin under lång tid har haft en positiv och, jämfört med många andra branscher, problemfri utveckling som bl. a. har inneburit framgångar på exportmarknaden.

Utvecklingen inom det statsägda läkemedelsföretaget KabiVitrum AB har emellertid varit långt svagare än utvecklingen inom läkemedelsindustrin i övrigt.

Frågan om förstärkning av läkemedelsindustrin har behandlats av riksdagen upprepade gånger under senare år. Senast skedde detta våren 1981, då ett motionsyrkande i ämnet avslogs på förslag av näringsutskottet (NU 1980/81:64). Utskottet ser mot angiven bakgrund ingen anledning att ändra sitt tidigare ställningstagande och avstyrker alltså motion 1981/82:1138 (vpk).